

Hayreddin Karaman, *Tasavvuf Şeriatsız Olmaz*

(İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2019), 192 sayfa

Kübra Ayvaz*

İslami İlimler arasında bir bilim olarak yerini almasına rağmen tasavvufun, sübjektif bir tecrübe, şeriatın dışında bir hareket olmakla itham edildiği görülmektedir. Tasavvufu, ilimlerin zirvesine çıkarılanlar olduğu gibi onu ilimler arasında saymayanların da mevcut olduğu bilinmektedir. Hatta günümüzdeki tenkit ve savunuların onun kadar canlılığını devam ettirebildiği başka bir İslami ilim dalının olmadığı bile söylenebilir. Hayreddin Karaman tarafından kaleme alınan *Tasavvuf Şeriatsız Olmaz* başlıklı kitap, birçok tartışmaya dikkat çeken katkılarda bulunmaktadır. Hayreddin Karaman, eserinde, bir hukukçu olarak meseleleri kaynağından anlamaya odaklanan bakış açısı ile yüzeysellikten, ifrat ve tefritten uzak bir üslup benimsemiştir. Eseriyle öncelikli olarak halkı irşat etmeyi hedefler. Bu sebeple önce kendisine yöneltilen sorulara yer vermiş daha sonra bazı tasavvuf klasikleri üzerinden büyük mutasavvıfların şeriat hassasiyetlerini konu edinmiştir. Bu kitabı hastalığına şifa olması maksadıyla -tasavvufi bir tabir olan- tevessül edindiğini girişte belirtmesi de oldukça manidardır.¹ Bu vesileyle hocamıza acil şifalar dilediğimizi de ayrıca belirtmek isteriz.

Karaman'ın eseri yazmasındaki hareket noktasının, belli bir merteye kat eden kişinin şeriata ihtiyacının kalmadığı şeklindeki müfrit yaklaşımların olduğu belirtilmelidir. Zira eserde bu ifade vurgulanmakta, buna ilave olarak mutasavvıfların, şeriatsız tasavvufun mümkün olmadığı hususundaki ortak kanaatlerini klasiklerden göstermeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Eserin yalın bir dille yazılması sebebiyle ilk bakışta halka hitap ettiği düşünülebilir. Ancak içeriğinde, tasavvufun doğuşu, tarihi gelişimi, sınırları, Osmanlı dönemindeki meşruiyeti, Cumhuriyet dönemindeki durumu, fıkıh ve kelamcılarının tasavvufa bakışlarındaki farklılıklar, taraftar ve aleyhtarlarına

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, hicret.kubra@gmail.com

¹ Hayreddin Karaman, *Tasavvuf Şeriatsız Olmaz*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2019), 11.

tavsiye ettiği kitaplara bakılarak bu çalışmanın aynı zamanda akademik camiaya da hitap ettiği belirtilmelidir. Karaman özellikle fıkıh, kelim ve felsefeyle meşgul olanlara, önyargıdan, hakkaniyetsiz tenkitlerden uzaklaşarak tasavvufun dini destekleyici vasfını sunmaktadır.

2017’de yazılan makalelerden derlendiği dikkate alındığında bu çalışmanın, 15 Temmuz 2016’da yaşanan meşum darbe girişimi sonrası eserin halkı bilinçlendirme çabasını üstlendiği vurgulanmalıdır. Her ne kadar önsözünde açıkça ifade edilmese de eserin tarikat ve cemaatler ile diğer sivil toplum kuruluşlarının mevcut durumlarını da nazar-ı dikkate aldığı söylenmelidir. Tasavvufun bazı metotlarından (teslimiyet vb.) yararlanarak halkı kandıran “sapkın ve sahtekârlar...” tarzındaki ifadeler bunun bir yansıması olmalıdır. Bütün bunlarla beraber kitapta tepkisel bir üslup hâkim değildir. Karaman’ın şahıs veya olay zikretmeksizin mefhuma odaklanan bu bilimsel bakış ve üslubunun bugün pek çok akademisyen için de örnek teşkil eden zaruri bir üslup olduğu kanaatindeyiz. Halkı galeyana düşürmeden, fitneye sebebiyet vermeden, buradan nemalanmayı umanları boş çeviren, öncelikle halkı bilinçlendirmeye odaklanan bu yaklaşımın, akademik camianın toplum karşısındaki başlıca vazifesi olduğu düşüncesindeyiz.

Konulara bakıldığında, eserde önce tasavvuf ve tarikat ile ilgili bir çerçeve çizildiği daha sonra soru ve cevapların sunulduğu, tasavvuf ile ilgili bazı tartışma konuları ve kavramlarının ele alındığı, son olarak mutasavvıfların eserlerinden alıntılarının işlendiği görülür. Buradan hareketle ilgili makalelerin belli bir düzenle derlendiği anlaşılmaktadır. Ancak eserin derleme olması sebebiyle bazı soru-cevaplarda ve konularda tekrarların bulunduğu da görülmektedir.

İlk bölümlerde Karaman, kendi yazısına yapılan bir tenkite işaret ederek tasavvufa dair bakış açısı hakkında oldukça net bir çerçeve çizer. Tasavvufun kavramlarını, meselelerini ve dayanaklarını değerlendirir. Daha sonra bunu meşhur mutasavvıfların eserlerinden yaptığı alıntılara getirdiği yorumlar takip eder. Burada Muhâsibî, İbnü’l-Arabî, Niyâzî-i Mısri, Mevlânâ ve Yûnus Emre gibi isimlerin klasiklerini taraması bakımından geniş bir literatürü içerdiği görülmektedir. Sonuna da İslam filozoflarından İbn Sînâ ile İbn Rüşd’ü eklemesi kitabın çerçevesini çeşitlendirmesi bakımından önemlidir.

Karaman'ın eserde, tarikatlarla ilgili yanlış örnekler sunularak algı üretmenin halkı bölmesi gibi güncel meselelere de değindiği görülür. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin tasavvuf ve tarikatlara karşı sergilediği tutumları, yüzeysellik ve önyargılardan uzak objektif olarak analiz ettiği belirtilmelidir. Ayrıca sosyal vakıaların yasaklamayla ortadan kaldırılamayacağına olan işareti ile bunun meşru zeminde yeniden sosyal hayata sokulmasına dair sunduğu çözüm² kayda değerdir. Karaman bu konuyu çalışmanın genelinde de gördüğü üzere yalın bir üslupla sunmayı hedeflemiştir.

Karaman'ın tarihi verileri değerlendirirken çoğunlukla isimlere odaklanmadığından bahsetmiş ve bunun faydalarına işaret etmiştik. Ancak eserin bir bölümünde “saptığı” zikredilen şahsın veya zümrenin açıklanma ihtiyacı duyulmuştur. İbn Teymiyye hareketinin başlama sebebi olarak görülen ‘sapmaların doruğa çıkması’ ifadesinde işaret edilen kişinin netleşmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü İbn Teymiyye'nin İbnü'l-Arabî'ye reddiyesi meşhurdur. Ancak Karaman'ın vahdet-i vücûd'a pek çok yerde yaptığı atıflarda İbnü'l-Arabî'yi sapkın olanlardan saymadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla burada sapanlardan kastının net olarak anlaşılmadığı görülmekte, birkaç cümleyle bu hususun izah edilmesine ihtiyaç hissedilmektedir.³

Netice olarak Karaman'ın, tasavvuf literatürüne ait kavramları yerli yerince kullanması, akıcı bir anlatımı tercih etmesi, meseleleri klasik eserlerden alıntılarla ortaya koyması ve bunları temel kaynaklara dayanarak açık, anlaşılır şekilde tartışması bakımından bu eser, tavsiye eserler arasında zikredilmelidir. Zira eser, başarılı bir sunumun yanında hakkaniyetli tenkit ve tespitlerin ön plana çıktığı ideal bir işlenişe sahiptir.

Burada, tespit edilen basım hatalarına da işaret etmekte fayda olduğu kanaatindeyiz. İlk olarak iki üç sayfada yoğunlaşan bazı imla hatalarından bahsetmeliyiz. Harf eksikliği veya fazlalığından ibaret olan bu hataların manaya çok etki etmediği ifade edilmelidir.⁴ Ancak diğer basımlar için dikkate alınmasını gerekli gördüğümüz, düzeltilmesi gereken başka hatalar da tespit ettik. Bunlardan biri eserin Mesnevî'den yoğun nakillerin ve devamında Karaman'ın açıklamalarının olduğu bölümdür.⁵ Burada nakilden sonra bulunması gereken

² Bk. Karaman, *Tasavvuf Şerhiatsız Olmaz*, 29-32.

³ Bk. Karaman, *Tasavvuf Şerhiatsız Olmaz*, 27.

⁴ Bk. Karaman, *Tasavvuf Şerhiatsız Olmaz*, 112-115.

⁵ Bk. Karaman, *Tasavvuf Şerhiatsız Olmaz*, s. 119-126.

dipnot gösterimlerinin Karaman'ın açıklama yaptığı paragraflara kaydığı anlaşılmaktadır.

Basımda düzeltilmesi gereken diğer kısım ise başlıklardaki bir hatadır. 'Gazzâlî ve Şeriat' başlığında işlenip bitirilen bölümün haricinde yeniden 'Gazzâlî' başlığı altında iki satırdan ibaret bir bölümün açılması, burada bir basım hatasının olduğunu gösterir. Üstelik ilgili bölümde geçen ifadenin Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait farklı bir versiyonunun bir önceki sayfada bulunması da bunu doğrulamaktadır. Bunun ardından Şatîbî'nin bu paragrafa bir cümle gibi bağlanması burada ayrı bir hatanın daha olduğunu hissettirmektedir. Nitekim devamında Şatîbî'nin *Muvafakât* adlı eserinden iki sayfalık alıntı ile yeni bir alt bölüm oluşturulması, bu bölümün başlığının esasında 'Gazzâlî' değil, 'Şatîbî' olduğunu gösterir.⁶ Bu hata eserin 'İçindekiler' bölümüne de yansımış, esasında Şatîbî'ye ait olan 'Hal Ehlinin Fetvası' alt başlığı, Gazzâlî'ye ait bir alt başlık gibi görünmüştür.

Karaman'ın eseri yazmasındaki başlıca hareket noktasının, tasavvufun bazı sapkın fikirlere alet edilmesi ile halkın kandırılması olduğu ifade edilebilir. Bu sebeple eserin, yakın zamanda şahit olduğumuz meşum darbe girişimine karşı bir bilinçlendirme misyonunu üstlendiği de belirtilmelidir. Bununla beraber tasavvuf aleyhtarlarına karşı da hakkaniyetli bir tenkit örneği teşkil etmektedir.

Eser genel olarak tasavvufun çerçevesi, etrafındaki sorular, taraftar ve aleyhtarlarının fikirleri ile klasiklerin analizinden oluşmaktadır. Halkı irşat amacıyla basit ama yüzeysel olmayan bir üslupla kaleme alınmıştır. Üslup bakımından akademik olmamakla beraber akademi camiasına da hitap ettiği söylenebilir. Derleme olması sebebiyle tekrarların bulunduğu belirtilmelidir.

Karaman'ın kavram ve konu analizleri hakkındaki görüşleri ile sorulara verdiği cevaplardaki net tavrının hakkaniyetli ve tutarlı olduğu anlaşılmıştır. Muhâsibî'den İbn Rüşd'e geniş bir literatürü içermekle beraber özellikle Gazzâlî, Mevlânâ, İbnü'l-Arabî gibi bu coğrafyanın sahip çıktığı isimlerin üzerine daha fazla eğildiği görülmüştür.

⁶ Bk. Karaman, *Tasavvuf Şeriatı Olmaz*, s. 116.

Karaman'ın eserinde pek çok isme yer vermekle beraber metot olarak bilhassa mefhuma odaklandığı görülmektedir. Fitneye sebebiyet vermeden halkı bilinçlendirme işlevi görmesi ve tarikatların meşrulaştırılması şeklindeki çözüm teklifi kayda değerdir. Karaman'ın fikirlerini üslubuna ve tavrına yansıtması, bunu bir kimlik olarak benimsediğini de göstermektedir.

Eser, bu toprakların örfünü şekillendiren tasavvufun, aleyhtarlarının mesnetsiz saldırılarına karşı savunulması ve taraftarlarınca saptırılmasından korunması rolünü üstlenmektedir. Bu bakımdan bu coğrafyanın ilim ehli üzerindeki hakkını teslim etmektedir. Bu eserde olduğu gibi bu hususta güçlü kalemlerin konuşmasının önemi açıktır. Eser gücünü de buradan almaktadır.

Karaman'ın, bu eserde, konusu, gayesi ve literatürüyle bir bilim olarak Tasavvufa hakkını verdiği ifade edilmelidir. Onun, sūfî bakışın arka planını (zūhd, ahlak anlayışı...vb.), bazı halleri (cezbe vb.) göz önünde bulundurduğu ve Tasavvuf klasiklerini kendi bağlamında ele aldığı görülmüştür. Eserin, orijinalitesini bir taraftan arka planda fıkıh usulüne ait olan Kitap, sūnnet, icmâ, kıyas metodolojisinden diğer taraftan sūfî bir kimliği yansıtmasından aldığı kanaatindeyim. Dolayısıyla yazar, kadim dönemlerdeki gibi fakih mutasavvıf kimliğinin günümüzdeki örneğini temsil etmesi bakımından da ayrıcalıklı bir konumdadır.